

УДК 355.48(497.5)"1991/1995"

DOI <https://doi.org/10.58378/GIG.17.2025.DIM.107-125>

оригинални научни чланак/original scientific article

примљен / received: 05. 11. 2025.

прихваћен / accepted: 15. 12. 2025.

<https://orcid.org/0000-0003-1919-2279>

Др Бојан Димитријевић, научни саветник

Институт за савремену историју, Београд

bojands1@gmail.com

ПАД ЗАПАДНЕ СЛАВОНИЈЕ И СЛОМ 18. КОРПУСА СВК МАЈА 1995. ГОДИНЕ

Сажељак: Рад анализира хрватски напад и заузимање територије Западне Славоније која је од 1991. до 1995. године била у саставу Републике Српске Крајине. Дат је преглед догађаја који су претходили хрватској војној акцији, њен формални узрок и почетак, ток борбених операција закључно са 4. мајем 1995, када је у суштини престао отпор крајинских снага које су се са народом повукле преко Саве у Републику Српску. Рад је написан на основу објављених и необјављених архивских докумената који се чувају у Хрватском меморијалном документационом центру Домовинског рата у Загребу, уз консултовање прилично малобројне литературе.

Кључне речи: Република Српска Крајина, Српска војска Крајине, Западна Славонија, Хрватска војска, снаге Уједињених нација, 18. корпус.

Како се, током прве половине марта 1995, очекивало повлачење снага Уједињених нација са територије Републике Српске Крајине (РСК), па и оних делова које су раније (1992–1993) заузеле хрватске снаге, Главни штаб Српске војске Крајине (СВК) је 9. марта дао наредбу свим корпусима да команде корпуса одмах успоставе потпун увид и контролу на територијама које је Српска војска Крајине држала пре Загребачког споразума.

Наиме, евентуално повлачење УНПРОФОР-а по захтевима Хрватске ставило би ван снаге све одредбе Загребачког споразума (примирја) од 29. марта 1994. „Очекује се да би повлачење снага УНПРОФОР-а било извршено тако да се омогући Хрватској војсци да запоседне територију која припада РСК, са које се СВК повукла у складу са споразумом.“ Треба-ло је избећи свако изненађење. „Свако повлачење УНПРОФОР-а са територија раздвајања мора бити на време уочено и пропраћено благовременим уласком јединица СВК на раније напуштене територије. По уласку на територију и зоне које припадају РСК одмах приступити утврђивању и запречавању. Сваки покушај Хрватске војске да поседне територију РСК спречити оружаним акцијама и у протудејствима по потреби поправљати тактични положај заузимањем дела територија које су пре Загребачког споразума биле под окупацијом Хрватске војске. Готовост за извршење овог наређења 11. 03. 1995. године у 12,00 часова.“¹

Главни штаб је, крајем марта, пратећи развој догађаја на територији Републике Хрватске, а после примене одлуке о повлачењу УНПРОФОР-а закључио да „прети да избегне контроли војних и цивилних власти у Хрватској.“ Процењено је да у Хрватској може доћи до неконтролисаних реакција и самовољне употребе делова Хрватске војске и полиције у агресији према РСК.

У дужем временском периоду на просторима уз територију РСК изводе се бројне вежбове активности, врши се мобилизација и бројни покрети јединица. (При томе евидентирано је на десетине прекршаја Одредаба Загребачког споразума и већег броја провокативних дејстава против јединица СВК. Врше се упади и поседање положаја који су напуштени у складу са Загребачким споразумом и наставља се са убацивањем извиђачких и диверзантских група на простор РСК.)

Последњих дана марта одржана је здружено-тактичка вежба „Узвратни удар“, са учешћем јединица 21. корпуса, 75. мабр, 13. пбр, и свих јединица РВ и ПВО на страни „црвених.“ Односно, једна чета из 11. бригаде као „плави“ – „маркиранти.“ Замисао вежбе била је провера одбране и противудара на слуњском правцу Раковица – Слуњ – Плашки уз подршку авијације и заштиту ПВО. Вежба је оцењена као успешна. Изведена су бојева гађања артиљерије, оруђима за непосредна гађања, тенковима и ПА ракетама Стрела-2М, као и бојево гађање једне од јединица 13. бригаде.² Необично звучи чињеница да је потом

¹ Република Хрватска и Домовински рат 1990–1995, Документи, књига 15, Документи војне провенијенције „Републике српске Крајине“ (сијечањ–шравањ 1995), Загреб, вељача 2014. (Даље: Документи, књига 15), 293.

² Хрватски меморијални документациони центар Домовинског рата (даље: ХМДЦДР), фонд Српске војске Крајине, кутија к. 26, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–83, 19.2.1995 – детаљно Наређење; Исто, стр. пов. 3–171, 10.4.1995. У овом периоду, 10. марта 1995, председник Мартић ванредно је унапредио команданта Главног штаба СВК Челекетића у чин генерал-потпуковника. Милисав Секулић, Све је било како не треба, Дневник са рајшишта (рукопис), Београд, 1998, 421.

припремана слична вежба на простору Динаре, где су се већ одраније водиле борбе са напредујућим хрватским снагама.

И поред интервенције УНПРОФОР-а, Хрватска војска је изашла на гроб Динаре и посела границу између Хрватске и Босне и Херцеговине. При томе, Хрватска војска је ушла на територију Крајине у дубину од 500 до 2.000 метара. Праћењем покрета и маневара Хрватске војске, јасно се уочавају концентрацијске просторије из којих у описаним условима она може кренути у напад на РСК, махом ослоном на Велебит. Могућа варијанта хрватског напада уз садејство са 5. корпусом Армије Босне и Херцеговине (АРБиХ) вероватна је само на правцу Огулин – Слуњ – Штурлић, при чему 5. корпус може садејствовати са линије Изачић – Тржачка Раштела – Штурлић. За то време, ситуација у Западној Славонији због функционисања ауто-пута непрекидно је била оптерећена могућношћу изненадне употребе Хрватске војске и пресецања Западне Славоније на два дела.

У циљу предузимања неопходних мера да се спречи било какво изненађење од дејстава Хрватске војске, ГШ СВК је наредио да се на линијама разграничења са Хрватском војском предузму мере појачаног обезбеђења, а на процењеним правцима могуће агресије Хрватске војске да се приступи постепеном подизању степена готовости. Такође и појачавање обавештајно-извиђачке делатности у свим корпусима са циљем да се благовремено уочавају и прате сви индикатори, који би могли указивати на конкретне активности Хрватске војске у наредном периоду.³

18. КОРПУС – СТАЊЕ ДО ПОЧЕТКА НАПАДА НА ЗАПАДНУ СЛАВОНИЈУ

Поводом отварања ауто-пута Загреб–Београд на деоници која је пролазила кроз територију Западне Славоније, Државна комисија (формирана касније ради испитивања узрока пада Западне Славоније) закључила је да „отворењем ауто-пута почели су да избијају на видјело сви проблеми везани за нефункционисање правног поретка на дијелу државног територија. Наиме, са сигурношћу и потпуном одговорности можемо тврдити да на подручју З. Славоније није функционисала РСК као држава.“⁴ Отварањем ауто-пута Хрватска војска је доведена у повољан оперативно-тактички положај да снаге СВК то нису могле никаквим војничким потезима ни неутралисати, ни превише умањити. „Појачане мере запречавања, утврђивања, бројно јачање јединица и друге мере које је предузимала команда 18. корпуса, нису могли решавати проблеме које је створила сугласност за отварање аутопута.“⁵

Током априла 1995, Главни штаб СВК је пратио и покушавао да адекватно протумачи покрете хрватских снага по ободима своје развучене територије. Обавештајни извештаји су

³ Документи, књига 15, 337–338.

⁴ Република Хрватска и Домовински рат 1990–1995, Документи, књига 18, Документи институција побуњених Срба у Републици Хрватској (свидањ–коловоз 1995), Загреб – Славонски Брод студенти 2015, (даље: Документи, књига 18), 281–295.

⁵ Документи, књига 17, Документи војне провенијенције „Републике Српске Крајине“ (свидањ–листодат 1995), Загреб, српањ 2015, (Даље: Документи, књига 17), 49–51.

размењивани са ВЈ. У извештају од 10. априла види се да обавештајни органи СВК констатују да се хрватске снаге померају и/или групишу према скоро свим деловима територије РСК односно – корпуса СВК. Не уочава се још увек да је Западна Славонија мета скорашњег хрватског напада („Према зони одговорности 18. К последњих дана ХВ врши мобилизацију и довођење људства у шири рајон Градишке-Псуња, а делом и у УНПА зони на подручју око Пакраца.“). Ипак, „борбена готовост је подигнута и код јединица на простору 3. Славоније, због покрета и груписања које врши ХВ.“⁶

Тек 22. априла 1995, 18. корпус извештава Главни штаб СВК: „У последњих неколико дана дошли смо до непобитних сазнања из различитих али поверљивих извора да Хрватска има разрађен план да муњевитим нападним дејствима, убачених снага из позадине и са фронта одсече део територије, стави је под своју контролу. Ово планирају реализовати у што краћем времену, дејствима 1-2 дана, методом акције у Масленици (или) Дивоселу.“ Ради спровођења ове акције, наводе се подаци о пребацивању и груписању снага ХВ око Новске, Липика, Пакраца, Бучја, Бјелајаца као и артиљерије код Н. Градишке. Процена корпуса је била да је намера хрватских снага „стављање аутопута под своју контролу насилним путем, чиме би извршили расецање зоне Корпуса и одвојили к-ди Корпуса од главнине снага.“

Команда 18. корпуса је стога наредила својим јединицама да се број људства на положајима за одбрану креће на проценту од 75% састава. Људству на смени у борбеном дежурству забранити долазак у рејон одбране приватним возилима. Људство које није ангажовано у јединици обавестити да буде код куће како би се могло ангажовати у случају потребе. Ангажовано људство не може се ни једног тренутка одвајати од личног наоружања. Забранити до даљњег издавање дозвола за одлазак на територију Републике Хрватске, а изузетно уз добру процену потребе издати за одлазак на територију СРЈ. Команданти бригада је требало да одрже састанак са командантима УНПРОФОР-а и замоле их да предузму све војничке мере и да писмено дају гаранцију (!) да ће спречити хрватску страну да прође кроз њихову зону одговорности. Наређено је затварање и запречавање међупростора између јединица и контролисање ватреним системом. Дајући још нека упутства, Команда корпуса је оценила да ситуацију треба „схватити изузетно озбиљном.“⁷

Припадник Службе безбедности потпуковник Кнежевић овако оцењује стање пред хрватски напад на Западну Славонију:

„Стање у Западној Славонији било је најлошије. Чињеница да је положај Западне Славоније према непријатељу био најсложенији није превише бринуо војни и политички врх и ако су им дневно предочавани подаци. Међушим, како је генерал Челекешић највећи део својој ратној пута провео у том делу Крајине није дозвољавао да неко боље познаје ситуацију од њега. Он је по свом обичају увек имао и неформалне и незваничне изворе информисања и они су му нудили оне информације које су садржајем миле за ухо. Како је таквих информација било све више, тајно сам упутио тим од шприце оперативца

⁶ Документи, књига 15, 351–356.

⁷ Исто, 15, 375–376.

у Западној Славонију у Окучане, који су поред сагледавања стања односа на територији тежишно требали да утврде интензивности активности ХВ на том делу фронта, јер су неке информације казивале да врше ојсежне припреме. Већ од друге половине фебруара и чилав марш 1995. године интензивно је вршено осматрање и звижање чилавој простора. Пролазак аутопутем кроз Западној Славонију и нешто мало јосла, који се ошворио кроз шртовину и ујосишћелство на том простору умртвљује и одвлачи јажњу људству у једницама, али и сшановницима који се ошворено надају завршетку раша и бољем живошћу... Дуж линије разираничења са нашим снагама нејријашћел није сшроводио никакве активности и шћо је сшварало и омошћавало ошшшћености и безбритиу... Већ у времену између 15. и 20.04.1995. године из два извора који су успели да дођу на коншакш у нејосредну близину аутошшћа добили смо довољно јодашћака који су указивали на најад ХВ и јединица из сашћава МУПа. У шћо време било је јодашћака о интензивним припремама ХВ са јолукружне основице јрема Западној Славонији, а њен ослонац на Републику Срјску, шћо је мношћима била таранција безбедности шћој дела Крајине, био је врло јроблематшћичан јер је био само један јрелаз јреко (реке) Саве.”⁸

Да би се уверили у стање одбране, председник РСК Мартић и командант ГШ СВК, генерал Челекетић боравили су 25. и 26. априла 1995. године на простору Западне Славоније. У оквиру посете обишли су делове корпуса на Омановцу (51. пбр) и и Д. Вароши (18. мап). Председник је разговарао са представницима Војске, привредницима, народним посланицима, представницима цркве, цивилних власти и МУП-а. У Пакрацу, Председник се обратио окупљеним грађанима говором. У Окучанима је одржана јавна трибина. „Посебно је истакнуто да овај простор није за продају и размену већ је интегрални део РСК.”⁹

Међутим, већ наредног дана, 27. априла, команда 18. корпуса је оценила да „у спољњем окружењу зоне одговорности 18. корпуса гомилањем снага ХВ и МУП-а војна ситуација и даље се усложшава.” Команда корпуса није и даље веровала у свеобухватни напад хрватске стране са циљем потпуне елиминације власти РСК и 18. корпуса у Западној Славонији већ се и даље процењивало да је „Вероватна... ограничена употреба специјалних снага ХВ и МУП-а у захвату аутопута и на спојевима (наведених јединица корпуса) у реону Прашника или на другим деловима зоне где процене и утврде да би могли остварити постављен циљ.” Поново је дато наређење потчињеним јединицама о мерама борбене готовости, али, интересантно, сада је тражен проценат попуне мањи од наређења датог пет дана пре. Дакле, само 50% састава у јединицама.¹⁰

⁸ „Рат у Хрватској из пера обавјештајца“, 197–199.

⁹ *Документи*, књига 15, 387–388.

¹⁰ Исто, 381–382; „Рат у Хрватској из пера обавјештајца“, 204. Где се наводи: „Почев од 27.4.1995. године све јединице за ЕИ и ПЕД, посебно Петрова Гора и Козара из Републике Српске су достављале извештаје из којих недвосмислено произлази, да Хрватска војска планира веће активности у Западној Славонији. По више пута на дан сам усмено реферисао Генералима Челекетићу и Лончару, а телеграмски сам информације упућивао у команду 18. корпуса. Телеграми који су нам долазили из Београда и из ГШ ВРС су такођер упозоравали на опрез и неопходност подизања борбене готовости навиши степен. Сличну, али непотпуну информацију смо имали и од извора из УНПРОФОР-а.”

Међутим, стање се изненада искомпликовало: 28. априла, око 19,30 часова, на бензинској пумпи код хотела „Славен“, на ауто-путу у зони Нове Градишке – на хрватској страни, убијен је са више убода ножем (негде стоји – заклан) Тихомир Благојевић који је био војни обвезник у 54. бригади, али на боловању. Убиство је извршио Владо Шукић, до рата стално насељен у с. Горњи Богићевци. Њега је потом ухапсила хрватска полиција. После овог убиства дошло је до пораста напетости у зони одговорности Корпуса, како код грађана тако и код припадника Корпуса. Команде су упознате да не предузимају ништа на своју руку у циљу одмазде.¹¹

Из команде бригаде СВК на ауто-пут су упућена двојица старешина да покушају да реше проблем око проласка саобраћаја, али канадски официр УН није хтео да заустави саобраћај. Стога је наређено свим јединицама у захвату ауто-пута да одмакну људство и блокирају прилазе ауто-путу да не би дошло до инцидента.¹² Од стране СУП-а и команде Корпуса, тражено је од УНПРОФОР-а да пренесе хрватској страни да не пропушта њихова возила због могућих инцидента. Састанак у СУП-у одржан је у 21.00 час, али је хрватска страна затворила ауто-пут већ у 00.00 часова.

Међутим, догађаји су претицали напоре да се тензије смире. Брат покојног Благојевића, Миле, војник на одслужењу војног рока, пошто је сазнао за убиство брата, са групом војника кренуо је према дубовачком надвожњаку јужно од Окучана, сишао на ауто-пут и насилно зауставио два возила и заробио три путника, које је задржао као таоце, али које је касније пустио, пошто је до њега дошао пуковник Перић. У међувремену, на ауто-путу између надвожњака Дубовац и Врбовљани отворена је ватра на три моторна возила, при чему је пет лица у возилима настрадало, а седам је рањено. Команда корпуса је оценила наредног дана (29. априла) да „иако су чињенице и напори да се ситуација задржи под контролом у томе се није успело. Поступак лица (или више њих) која су отварава ватру на хрватска возила је крајње непромишљен, штетан а за сада се не могу проценити све могуће последице.“ Команда корпуса и СУП Окучани издали су саопштење за јавност у коме се грађани и припадници Војске позивају да остану присебни и мирни и не предузимају никакве индивидуалне акције, што би могло отежати ионако већ напету ситуацију. (У вечерњим часовима 28. априла 1995. године, јединице 18. корпуса стављене су у стање пуне борбене готовости).¹³

Органи СВК уочили су да је 29. априла у Новој Градишци „подигнута“ комплетна бригада, позван комплетан састав полиције и да је из Славонског Брода пристигао један комплетан батаљон Хрватске војске. У рејону Новске стављене су све снаге МУП-а у пуну приправност. У ширем рејону Пакраца до Бучја извршена је смена редовних снага специјалним снагама МУП-а из Загреба.¹⁴

¹¹ *Документи*, књига 15, 383–384; ХМДЦДР, к. 26, РСК ГШ СВ, Оперативни извештај стр. пов. бр 4–2332, 29. април 1995.

¹² *Документи*, књига 15, 389–393.

¹³ Исто, 383–384.

¹⁴ Исто, 385–386.

Тог дана (29. априла) на прелазу Драгалић размењено је пет Хрвата које је српска страна држала као таоце, а преузето тело погинулог Благојевића. У току дана, са хрватске стране је враћено 10 грађана РСК које је хрватска страна задржала као таоце. Сви су имали видљиве трагове телесних повреда. По договору са УНПРОФОР-ом после испуњених захтева хрватске стране, ауто-пут је требало да буде отворен за саобраћај. Међутим, председник Мартић је наредио до даљњег да се држи ауто-пут затворен. Процена органа безбедности СВК била је: „Цијенимо да за сада неће доћи до експлозије ширих размјера. Очекивати притиске на међународном плану ради пуштања ауто-пута за јавни промет. Политичке тензије су у опадању.“¹⁵

Наредног дана, 30. априла, стање у захвату линија 18. корпуса било је без промена. Ипак, у рано јутро тог дана, један хрватски Миг-21 надлетео је на већој висини простор Западне Славоније. У току преподневних часова одржан је састанак команданта 18. корпуса и представника снага УН. На том састанку, представници УН тражили су отварање ауто-пута. Командант 18. корпуса је нагласио да одлуку о затварању ауто-пута доносе највиши органи власти РСК у Книну, и истовремено им је скренута пажња да још увек нису испоштовали јучерашњи договор о размени на принципу „сви за све“, и да се ауто-пут не може отворити јер се не може обезбедити безбедност саобраћаја хрватских возила на ауто-путу. Изнето је неколико предлога за регулисање и контролу саобраћаја на тој деоници. Оцењено је да је представницима УН „изузетно ... стало да се ауто-пут стави у функцију и да се ситуација што пре нормализује.“¹⁶ Са друге стране (према каснијој оцени државне комисије РСК:) – „Одлука наших власти односно ГШ СВК да се ауто-пут не отвори послужила је Хрватској страни као непосредан повод и оправдање пред међународном јавношћу за агресију на РСК односно Западну Славонију.“¹⁷

НАПАД НА ЗАПАДНУ СЛАВОНИЈУ 1. МАЈА 1995.¹⁸

У јутро 1. маја, негде после 5 часова, отпочео је изненадни напад хрватских снага на територију Крајине у Западној Славонији – зону одговорности 18. корпуса СВК. Напад је кренуо из три праваца: од Новске према Јасеновцу и Окучанима, са линије око Пакраца, односно, Нове Градишке такође према Окучанима.¹⁹ У Хрватској је ова операција позната под именом „Бљесак.“ Међутим, током прва три дана операције, у Главном штабу СВК сматрали су да се она зове „Огањ.“²⁰

¹⁵ Исто, 389.

¹⁶ Исто, 389–390.

„Дана 30.04.1995. године око 19,00 часова добио сам прву конкретну информацију о нападу ХВ на Западну Славонију са тачно прецизираним временом почетка напада, тежишту напада и приближним снагама са којима непријатељ планира извршење напада. Напад је прецизиран за наредни дан, 01.05.1995. године у 05,30 часова. „Rat u Hrvatskoj iz pera obavjestajca“.pdf 204.

¹⁷ Документи, књига 18, 281–295.

¹⁸ Цео период напада видети у: ХМДЦДР, к. 26, (дневни оперативни извештаји 1.5 – 5.5.1995).

¹⁹ ХМДЦДР, к. 9, РСК ГШ СВ, Дневник догађаја ГШ СВК 1.5 – 12. 5.1995. године, 19–24.

²⁰ Исто, к. 26, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–212, 2.5.1995; Исто, 3–219, 3.5.1995.

„Око 04,00 часова ујутро, Унпрофорци су напустили пункт, а на истоме пункту су остале усташе. Ово нису били поуздани показатељи, па се није очекивало да ће тако брзо уследити усташки напад.“ У моменту почетка напада – агресије, највећи део тежег наоружања и друге технике 18. корпуса био је у складиштима под контролом УНПРОФОР.²¹ У току раног јутра 1. маја, припадници УН, који су обезбеђивали складишта у Градишкој и Гавриници, похапшени су и затворени у подруме, после чега је узета техника и тешко наоружање – тенкови и оклопни транспортери.²²

Током првог дана напада хрватских снага пружен је прилично организован и успешан отпор СВК, и водила су се непосредна борбена дејства.

Већ после 8 часова, првог дана напада, снаге ХВ су успеле да овладају Спомен-подручјем „Јасеновац“, а потом и насељем Јасеновац, које је бранила ТГ-1, са свега око 60 бораца. ТГ-1 није пружила активан отпор хрватским снагама него је одмах напустила своју зону одговорности и прешла преко реке Саве у Републику Српску и више нису учествовали у борби. Снаге МУП РСК и цивилно становништво напустили су Јасеновац заједно са ТГ-1.²³

На правцу од Новске, хрватске снаге су користећи ненасељен терен избиле у села: Млака на Сави, југоисточно од Јасеновца; на правцу Новска – Окучани, хрватске снаге су достигле до села Рајић.²⁴

Командант 98. бригаде (имала је зону одговорности од Пакленице до Врбовљана, на правцу Нашице–Окучани) наводи: „Око 5.10 часова у зони одговорности десног сусједа – 51. пбр Пакрац чуле су се детонације од дејства усташке артиљерије. Од тада све јединице 98. пбр су биле спремне за прихват борбе и било је јасно шта предстоји. У 5.50 часова непријатељ је кренуо у напад на нашу зону одговорности, и то на правцима: Новска - Окучани у захвату ауто-пута и с. Кричке-с. Рајчићи-с. Бијела Стијена... У 06.01 часова к-дант 1. пб, поручник Шеатовић Небојша ме известио да је прихватио борбу са усташама у рејону Кричког брда и да усташе нападају јаким снагама по свим правцима.“ После притиска хрватских снага он је са преосталим припадницима бригаде и МУП-а организовао одбрану Рајићког надвожњака. „Надвожњак је упорно брањен 3 часа и 15 минута када су усташке снаге јаким оклопним и механизованим снагама уз подршку артиљерије и авијације продужиле напад ка боровачком надвожњаку. Услијед оваквог тока б/д, продора усташких снага на десном и лијевом боку напустио сам КМ бригаде и покушао организовати одбрану на

²¹ На простору Западне Славоније (сектор Запад) били су ангажоване следеће снаге УН: Јордански батаљон на правцу Запад у зони ауто-пута, Непалски батаљон на правцу Исток и Аргентински батаљон на правцу Сјевер.

²² *Документи*, књига 17, 182–185. „На положајима су били топови 130 мм у с. Липовача у Републици Српској преко Саве, у с. Драгалићи топови 155 мм, у Рогољима батерија 105 мм и једна батерија у с. Бобаре. У магацинима су били тенкови и транспортери... Средства од јуришног батаљона су била у магацину и то на Ивановцу... Средства за вођење противоклопне борбе – тенкови, ОТ и један мањи део Т-12 100 мм се налазио у магацинима, а иста средства из РР-а су извучена пет часова пре агресије усташких снага на Западну Славонију. И поред тога један део средстава и мањи део технике је био неисправан и није био у функцији за извршење задатка.“

²³ *Документи*, књига 18, 281–295.

²⁴ *Документи*, књига 17, 25.

Бранковић бријегу што нисам успио, јер су се борци и цивили са својим породицама повлачили ка Окучанима. Око 20.00 часова са 63 борца организована је одбрана у Лађевцу на граници са с. Бодиграј гдје смо око 20.30 часова водили борбу са 2 усташка хеликоптера која су спуштала десант у захвату ж/п у рејону М. Баре.²⁵ До 17 часова 98. бригада је у суштини била разбијена услед надмоћи хрватских снага. „Снаге корпуса се налазе у изузетно тешком положају.“²⁶ Државна комисија је касније закључила: „Разбијањем 98. пбр. 01. 05. дошло је до потпуног разбијања одбране 3. Славоније, панике и хаоса који је резултирао падом 3. Славоније. У зони одговорности 98. пбр. погинуло је у току б/д око 70 бораца, око 50 заробљено док су остали успјели 01. и 02. 05. прећи на териториј РС. Извучено је само лично наоружање што значи да су остала сва МТС у зони одговорности и пала у руке усташама. Остала је артиљерија, минобацачи, топови, моторна возила, 1 тенк Т-55, муниција за сва наоружања, храна и све резервне бригаде. Припадници МУП-а и цивили извлачили су се заједно са припадницима 98. пбр.“²⁷

Са друге стране, 54. бригада се „добро држала и тукла читав 01. 05. 1995.“²⁸ Напад на правцу Нова Градишка – Окучани: на зону одговорности те бригаде хрватске снаге покушале су напад у три правца. Бригада је пружила непријатељу жесток отпор на свим правцима, осим у зони одговорности 3. батаљона (шума Прашник). Око 8,30 снаге ХВ су овладале раскрсницом на Горицама али је ту заустављено њихово напредовање. Око 13,00 одбачен је 2. батаљон од Просеке ка Ратковцу. Хрватска авијација је тукла Забрдо, а снаге СВК су одбиле напад ка Доњим Богићевцима. У 14,00 пала је Просека, а у 14,45 хрватске снаге су дошле изнад Ратковца. Већ око 15 часова команда 54. бригаде наређује евакуацију цивилног становништва... У 17,55 хрватска авијација дејствовала је по Доњим Богићевцима, а око 19,00 изведене је хеликоптерски десант са четири хеликоптера на Рибњак. У 19,30 пресечен је пут кроз Нову Варош ... Око 23,00 часа хрватске снаге су извршиле окружење ширег подручја Окучани. У том тренутку 54. бригада, била је у расулу нарочито након повлачења 2. пб. са положаја Смртић – Ратковац. Већина бораца из 54. бригаде је током ноћи са породицама започела извлачење се у правцу Старе Градишке. Ово се продужило и на видни део дана: групе бораца са делом становништва прикупљале су се око ужег средишта Окучана. Констатовано је да команде 54. и 98. бригаде нису функционисале. Такође, све везе су биле у прекиду... Хрватске снаге су у поподневним часовима 2. маја ушле у Окучане ... Командно место 18. корпуса у Старој Градишци заузето је око 1,00 часова 3. маја.²⁹

Што се тиче једине тенковске чете и тешке артиљерије којом је располагао 18. корпус, стање првог дана агресије је било следеће: „Тенковска чета је подељена тако да је 1.

²⁵ Командант 98. бригаде наводи: „Укупно на ратном распореду у бригади је било 549 људи што у односу на формацију износи 28% од укупног броја.“ *Документи*, књига 17, 154–157.

²⁶ Исто, 30. и даље.

²⁷ *Документи*, књига 18, 281–295.

²⁸ *Документи*, књига 17, 105.

²⁹ *Документи*, књига 18, 281–295; Пуковник Стево Бабац, „Тридесетогодишњица агресије Хрватске на Републику Српску Крајину (1995–2025) – Западна Славонија – Наводи из Ратног дневника Команде 54. пбр.“ (рукопис чланка).

тенковски вод послат на правце из Новске а 2. и 3. тенковски вод на правац из Н. Градишке. У с. Јазовицу је дошао један тенк и испалио је 7 граната. Остала дејства из тенкова била су врло слаба... Батерија топова 130 мм из с. Липовача је дејствовала иако им није било дозвољено отварање ватре. Батерија 105 мм је дејствовала из Рогоља, а друга батерија из Бобара није нити дејствовала, и налетом усташке авијације почело је извлачење. Топови 155 мм нису уопште дејствовали са Босанске стране јер им је наводно било забрањено.³⁰ Батерија 130 мм 18. мешовитог артиљеријског пука (придодата из састава 75. мабр током августа 1994) „својом ватром није дозволила брз продор усташа на правцу Нова Градишка – Окучани. У току 1. маја године у реон Драгсенића дошла су два топа који су одмах посели положај и отварали ватру по рејону Новске, Липовљана и Старог Грабовца и то веома успешно.“³¹ Артиљеријска ватра са положаја 39. корпуса, по рафинерији у Сиску отворена је око 17,00 часова.³²

Процена Главног штаба СВК тог дана била је потпуно неадекватна развоју ситуације на терену. Није уочено да је реч о агресији са крајњим циљем елиминације српске власти у Западној Славонији. Напротив, они сматрају: „Досадашњи ток догађаја ценимо као испитивање могућности наше одбране, а главни удар вероватно следи у току ноћи 01. на 02. или у раним јутарњим часовима 02. 05. 1995. године. Могуће је да ће усташе пренети тежиште на правац Нова Градишка-Окучани задржавајући достигнуту линију на правцу Новска-Окучани. Дуж остале линије додира наставиће са демонстративним дејствима у циљу везивања наших снага, а одсецањем на линији Н. Градишка – Новска ће настојати да доведу јединице 18. К у окружење.“³³

Главни штаб СВК је наредио 1. маја да остали корпуси упуте помоћ у 18. корпус. Наређено је да 7. корпус упуту батаљон без чете, 21. корпус – батаљон без чете (две чете), 39. корпус – батаљон (без чете) и 11. корпус – два батаљона. Упућивање наведених снага које би чиниле снаге еквивалента једне до једне и по бригаде, требало је да омогући образовање резерве која би команди 18. корпуса омогућила интервенцију на правцима где хрватске снаге испоље тежиште напада. Међутим, команде корпуса нису биле у стању да реализују ово наређење. Тако команда 7. корпуса није упутила ниједног војника, команда 21. корпуса није успела да упуту ни једну чету (упутила је 16 снајпериста и посаде за један број артиљеријских оруђа), команда 39. корпуса упутила је једну чету, а команда 11. корпуса упутила је око 350 војника. „Узрок у неизвршавању наређења лежи у непостојању жеље међу војним обвезницима да напусте територију живљења и да се боре у другим деловима РСК. Карактеристично је понашање јединица 11. корпуса која је стигла све до Лакташа 'и даље није хтела'.“³⁴ Активност ваздухопловних снага на овом простору била је симболична. Према

³⁰ *Документи*, књига 17, 182–185.

³¹ Исто, 71. Наведено је да та батерија топова 130 мм није претходно примећена од стране УНПРОФОР-а па ни хрватских снага и сматра се да је њено дејство било изненађујуће за хрватске снаге.

³² Исто, 97–98.

³³ Исто, 25.

³⁴ ХМДЦДР, к. 9, РСК ГШ СВ, пов. бр. 3-223, 5.5.1995.

наређењу команданта 105. ваздухопловне бригаде, са Удбине у Западну Славонију су ујутро 1. маја 1995. прелетела само два наоружана хеликоптера Гама.³⁵

Команда 18. корпуса није извршила по ратном плану поседање ратног и истуреног командног места, већ је продужила рад са мирнодопске локације у Старој Градишки. Ова команда је била тучена од почетка агресије, од 05,30 1. маја све до око 14 часова 2. маја.³⁶ Државна комисија установила је касније да је командант корпуса 1. маја око 11,00 часова наредио евакуацију цивилног становништва да би убрзо повукао ово наређење. „Поновно наређује евакуацију око 14,00 часова. Овакав поступак проузрочио је пометњу, забуну и нарушио организацију евакуације, што је за последицу имало увећане губитке, а изазвало и напуштање положаја од стране бораца ради спасавања својих породица.“³⁷

Савет безбедности УН је тог истог дана усвојио изјаву којом „захтева да Влада Републике Хрватске сместа обустави војни напад којег су ујутро 1. маја 1995. отпочеле њене снаге на подручју Западне Славоније“. Захтевано да обе стране поштују привредни споразум, налаже странама да обуставе сва непријатељства, и да у потпуности поштују сигурност и слободу кретања свих припадника УН и посматрачке мисије Европске заједнице.

БОРБЕ 2. МАЈА

Наредног дана, од раних јутарњих часова нападе су поновиле хрватске ваздухопловне снаге. Око 5.50, и поред лоших метеоролошких услова, извршен је напад на мост између Старе Градишке и Градишке дејством једног пара мигова, али како вођа пара није уочио циљ, продужио је и бацио бомбе од 250 кг до резервног циља команде 18. корпуса СВК. Око 6 часова, долетео је и други пар мигова наоружан ракетама ваздух–земља типа С-24Б. Вођа пара је дејствовао по мосту, а пратилац, који није уочио циљ, дејствовао је по команди корпуса у Старој Градишки. Међутим, између два напада, српски противавионци са обе стране Саве су се организовали и почели да дејствују из противавионских топова. Погођен је један хрватски МиГ којим је пилотирао пуковник Рудолф Перешин, командир 21. ескадриле. Авион је пао на другу страну у шуму Прашник и нађен је скоро два месеца касније, од стране хрватских снага.

Јединице 18. корпуса су, уз повремен отпор и под притиском вишеструко јачег непријатеља, биле присиљене на повлачење правцем према Старој Градишки. „Повлачење није било плански већ стихијски и према процјенама које нису имале праве показатеље из разлога што се није познавало стање као и одзив некомплетности јединица. Садејство

³⁵ Оба хеликоптера се враћају на Удбину, преко Бањалуке 3. маја 1995. Бојан Димитријевић, *Ваздушни рат над Републиком Српском и Републиком Српском Крајином*, (Београд, Друштво историчара Србије, 2016), 238–241.

³⁶ Комисија је установила да се врхунац слабљења и дестабилизације простора догодио наредбом генерала Челекетића пуковнику Бабићу да измести команду 18. корпуса из Окучана у Стару Градишку. Такође, видљиво је било да ће, у случају агресије, команда корпуса бити одсечена од потчињених јединица и да ће оне, у том случају, „бити остављене саме“, што се 1. маја показало тачним. *Документи*, књига 18, 281–295.

³⁷ *Документи*, књига 18, 281–295.

између јединица је било нарушено што је за последицу имало неорганизовано повлачење елемената борбеног поретка.“ Командант 98. пбр наводи: „У току ноћи није било б/д да би око 05.00 часова 02.5.1995. године пуковник Слободан Перић наредио повлачење према с. Дубовац и даље према с. Нови Варош ка Старој Градишци. Око 05.30 часова у с. Нови Варош наишли смо на јаку засједу усташких снага. Прихватили смо борбу и након око 2 часа смо се почели по групама извлачити кроз шуму ка Старој Градишци.“ „У Новој Вароши је са тенковима извршен пробој када су усташе из Прашника ушле у Нову Варош. У Новој Вароши су дејствовали и на колону цивила – на путу су остајали и мртви и рањени. Минђушари из Книна покушали су напад из правца Старе Градишке, али након погибије четворице бораца су се повукли. У Новој Вароши је остала касарна са архивом из 54. пбр након што је возач погинуо а камион ударио у кућу.“³⁸

Команда 18. корпуса се већ пребацила у реон (Босанске) Градишке и успоставила везу са Главним штабом СВК.³⁹ Јединице корпуса су се повлачиле управо према Старој Градишци (98. пбр и делови 54. пбр). Међутим, нису се задржавале на наредним положајима, „већ панично и демонстративно напустиле борбу и расуле се све до Бања Луке.“ Према изјави пуковника Јакића, „највећи губици су били на путу од Окучана према Старој Градишци у рејону Нове Вароши куда је ишао сав збјег народа и војске.“⁴⁰

Нападајући из правца Новске и Нове Градишке, хрватске снаге су до краја 2. маја ставиле под контролу читаву дужину ауто-пута који је био на територији РСК и заузеле Окучане. На тај начин остале су одсечене и без могућности извлачења ка југу снаге у зони Пакраца и околине. Тог дана Служба безбедности СВК известила је: „у пакрачком џепу одсјечено је око 5-6.000 људи од чега око 2.000 бораца и 3.000 старца и дјеце.“

У поподневним часовима 2. маја отпочео је хрватски напад у правцу Пакраца, снагама које су се спојиле дуж ауто-пута. „Окружење снага 51. пбр. 59. и 63. одреда, Батаљона за интервенције, 1/54. пбр. и 2/98. пбр настављено је стезањем обруча и позивима на предају“: 2. батаљон 98. пбр, који је био одсечен на простору Пакленице, предао се делом 1. маја поподне, а већим делом 3. маја преподне. Око 50 бораца извукло се преко реке Саве, заједно са командантом батаљона поручником Љиљаком тек 7. маја 1995. Већина бораца 1. батаљона 54. пбр и део Батаљона за интервенције извукли су се 2–3. маја са простора Бобаре – Рогољи према Шеовици и спојили се са 51. бригадом. Командант 18. корпуса пуковник Бабић је, тог дана поподне, издао наређење команданту 51. бригаде потпуковнику Харамбашићу да све снаге на северном делу зоне које су у окружењу (а на основу споразума постигнутог са хрватском страном), у току 3. и 4. маја предају тешко наоружање и 600 цеви дугог наоружања снагама аргентинског батаљона УН. Међутим, у моменту реализације овог наређења, 3. маја, СВК је дејствовала по циљевима у Загребу, што је био повод хрватској страни да прекрши споразум и почне заробљавање припадника јединица СВК у окружењу. Заробљавање је започело уз снажну артиљеријску и стрељачку ватру по јединицама у окру-

³⁸ *Документи*, књига 17, 154–157.

³⁹ Исто, 27–29.

⁴⁰ Исто, 105.

жењу. Током 4. маја завршена је предаја јединица изузев мањих група које су прешле „саминицијативно на герилски начин ратовања“ по шумама Псуња и Папука.“⁴¹

Тог дана, око 10,30 часова, јединице СВК извршиле су гађање групе одабраних циљева у Загребу вишецевним ракетним лансером типа „Оркан“ калибра 262 мм: Банске дворе, Министарство одбране и аеродром „Плесо“ са осам ракета.⁴² Посебном наредбом борбена готовост Одељења „Оркан“ подигнута је на највиши степен (са одељењем ВП из батаљона ВП ГШ СВК и одељењем система ПВО Стрела-1М из 7. корпуса). Нареджено је да изврши марш правцем Книн – Личка Калдрма – Срб – Удбина – Кореница – Војнић, где се размешта за дејство до 14 ч, 1. маја 1995. Командир Одељења „Оркан“ долази на командно место 21. корпуса, где прима задатке од команданта ГШ СВК или пуковника Ђиласа. Обезбеђење смештаја и исхране било је у надлежности 21. корпуса. Према извештају од 2. маја, испалењено је осам ракета. „Према сазнањима нашег извора погођено је Министарство одбране у Крижанићевој ул., реон Зрињевца, дјелимично је оштећена амбасада САД, раскрсница Драшковићеве и Влашке улице којом приликом је уништен трамвај, шири реон железничке станице и хотела 'Експланада', плинара на Радничкој цести као и део Новог Загреба. Према информацијама 'Ројтера' погођена је зграда Главног стожера и хотела 'Експланаде' чиме се потврђује податак нашег извора. Не располажемо провереним подацима о броју погинулих и рањених али се оперише са цифром од 30 погинулих и око 130 рањених.“⁴³

Генерал Бјелановић наводи: „Одлука да се туче Загреб и војни циљеви у њему је донета 'ван ОЦ' (оперативног центра)“. Наредног дана, како наводи Бјелановић, генерал Челеке-тић је рекао: „Разговарао сам са генералом Момчилом Перишићем и много ми је замерио што је СВК гађала Загреб, јер је требало обезбедити борбу прса у прса. Одговорио сам му на врло груб начин.“⁴⁴ У оперативном извештају од 4. маја, наводи се да је у току дана (претходног?) дејствовано по циљевима и на Плесу и Загребу, „при чему је једна ракета заказала и пала у реон Сисљевци, засеок Минићи, иста је уништена од стране пиротехничке екипе.“⁴⁵ Служба безбедности је у свом извештају навела податак „да је цело време борбених дејстава ХИС и УНПРОФОР непрекидно истраживао локације ватрених положаја 'Оркана' одакле је тучен Загреб и само захваљујући што са послугом 'Оркана' није одржавана радионити телефонска веза није дошло до њиховог откривања, јер би сигурно био тучен непријатељском ватром.“⁴⁶

У току 2. маја заседао је Врховни савјет одбране РСК у проширеном саставу, а након тога одржана седница којој су присуствовали: председник РСК, командант ГШ СВК са помоћницима, председник Владе РСК са министрима и председник Скупштине РСК. Циљ седнице

⁴¹ Документи, књига 18, 281–295.

⁴² ХМДЦДР, к. 9, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–209, 1.5.1995.

⁴³ Исто, к. 26, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–212, 2.5.1995.

⁴⁴ Бјелановић, Мирко. *Сведочанство о грађанском рату у Југославији 1990–1995: изводи из дневничких записи о рату у Хрватској*, II. (Београд: Клуб генерала и адмирала Србије, 2025), 178–179.

⁴⁵ ХМДЦДР, к. 26, РСК ГШ СВ стр. пов. 4–2382.

⁴⁶ Документи, књига 17, 97–98; ХМДЦДР, к. 26, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–219, 3.5.1995.

био је да се анализирају сугестије и одлуке ВСО и донесу адекватне, односно најпримереније одлуке ради решавања настале неповољне ситуације у Западној Славонији. Према извештају Службе безбедности: „Сви учесници у дискусији и предлозима били су сагласни да се не поклекне усташама. Међутим, различити су прилази у методу решења ситуације. Сви изузев Мартића, Челекетића и ужег дела ГШ се залажу за мирно решење новонастале ситуације, преговором, а као предуслов потенцирају да к-дант 18. К потпише споразум о прекиду ватре са командантом зараћене стране, што би значило предају и капитулацију овог дела територије. Фактички територија з/о 18. К је према свим сазнањима изгубљена и остало је само спасити људе у пакрачком цепу што је веома деликатна ситуација. Како је Врховни савјет одбране у сталном засједању разматра се одлука да преко међународног фактора (МЦК) се организује извлачење цивила што би војна компонента добила у времену да се организује и припреме активности за извлачење под борбом дјела снага које су одсјечене.“ Генерал Секулић наводи да је увече одржан колегијум команданта СВК, а да је он лично информисао генерале Младића а потом и Перишића о стању и посебно о жртвама у Западној Славонији.⁴⁷

У циљу утицаја на ситуацију на простору Западне Славоније, Главни штаб СВК наредио је 11. корпусу да изврши припреме и пређе у напад на правцу Мирковци –Жупања. У току ноћи између 2. и 3. маја 1995. године, јединице корпуса поселе су тампон зоне: села Липовац, Доње Ново Село и Паулин Двор. Све остале јединице поселе су зоне одговорности.⁴⁸ Међутим, до напада на хрватске снаге од стране 11. корпуса није дошло.

БОРБЕ 3. И 4. МАЈА

У јутарњим часовима 3. маја хрватске снаге наставиле су нападну операцију у Западној Славонији на преостале јединице 18. корпуса у њеном северном делу, које су остале у окружењу. Овај корпус је тог дана, јужно од реке Саве, имао следеће јединице: команду корпуса са приштапским јединицама, 54. пбр (–1), 98. пбр, 18. мап и 91. поб. Северно од Саве остале су: 51. пбр, 59. и 63. одред, Батаљон за интервенцију и 1. батаљон 54. пбр. Главни штаб у Книну у суштини није располагао подацима ни о учинку дејстава система „Оркан“, по војним објектима по Загребу, а нису били познати губици, ни снага СВК, ни ХВ у Западној Славонији. „Процењује се да је погинуло око 200 и рањено 300 припадника 18. корпуса.“ Како се наводи, „због окружности и геноцидног понашања усташке војске на простору Западне Славоније у 12,10 наређено је дејство по Загребу са СВРЛ 262 мм ‘Оркан’.“⁴⁹ Ово дејство, усмерено углавном на Загреб и његову околину, уместо на самом почетку хрватског напада 1. маја, остварено је у време када је 18. корпус већ у значајној мери био разбијен. Још горе, употреба система „Оркан“ знатно је „отежала положај јединица у окружењу на северном делу зоне.“⁵⁰

⁴⁷ М. Секулић, *Дневник*, 551–552; *Документи*, књига 17, 27–29.

⁴⁸ *Документи*, књига 17, 33–35.

⁴⁹ ХМДЦДР, к. 26, РСК ГШ СВ, стр. пов. 3–219, 3.5.1995.

⁵⁰ *Документи*, књига 18, 281–295; С. Бабац, *н.н.* (рукопис).

Због изузетно тешке ситуације и окружења војних снага и цивилног становништва у Пакрацу, представници РСК су, у присуству УНПРОФОР-а у Книну, потписали споразум о потпуном прекиду непријатељстава, који је ступио на снагу око 14.00 часова тог дана. „Посредством заменика ГС УН Јасуши Акашија и представника цивилних и војних власти РСК одлучено је да се у току наредног дана, од 09,00 часова почне са извлачењем становништва и војске из северног дела Западне Славоније уз посредство УНПРОФОР-а. Постигнут је споразум о прелазу цивила и војске са личним наоружањем.“⁵¹ Истог дана потписан је споразум између СВК и ХВ о прекиду борбених дејстава у 15 часова тог дана.⁵²

„Од 3. свибња задатак хрватских снага био је присилити на предају окружену скупину 18. корпуса СВК-а на ширем подручју Пакраца... Због отежања побуњених Срба да положи оружје 105. бригада, 52. дп /домобранска пуковнија/ и 81. гардијска бојна послане су 4. свибња у напад. Сто пета бригада направила је помак код Чаглића и ушла у заселак Љештани. Домобранска пуковнија ослободила је Пакрац и прешла у дјелатну обрану. Истодобно је 81. гардијска бојна хеликоптерима пребачена из Окучана у Бјелајце, одакле је ангажирана за разбијање побуњеника у ширем појасу Горње Шуметлице. Бојна је извршила задатак и избила на црту Хајдучка коса – Липовац Кусоњски. То је било довољно за предају српских снага, но дио се одбио предати и у мањим се скупинама распршио по шумама Псуња и Папука, што је хрватским снагама дало још неколико дана посла.“⁵³

Четвртог маја одржан је заједнички састанак врховних команди РС и РСК у Книну, на челу са председницима Мартићем и Карацићем, као и релевантним министрима и командантима. Поред сагледавања последица борби у Западној Славонији, „разговарало се шта даље радити.“ Командант 2. крајишког корпуса ВРС пуковник Томанић је изложио сложеност ситуације на Динари и Пљешевци и могуће намере непријатеља, „спајање са 5. корпусом тзв. А БиХ и угрожавање престонице Книна“ и сходно томе предложио да се заједнички почне „решавати Динара и Пљешевица.“ Томанић је у извештају са тог састанка навео своју оцјену: „Лично сматрам да је СВК у нокдауну да преузимају одређене мере, али још увек недовољно енергично.“⁵⁴

Западна Славонија је лако препуштена Хрватској. Њена акција биће, поред осталог, и показатељ крајње лоших и неискрених односа између Војске Републике Српске и Српске војске Крајине које су одржавали главни штабови обе војске. Од договорене заједничке одбране Западне Славоније није било ништа.⁵⁵ У овој акцији није дошло до ангажовања ваздухопловних снага ради спречавања или ометања продора хрватских снага од стране ВРС. Иако на повољној локацији, на аеродрому Маховљани, који је омогућавао успешно дејство, борбена авијација ВРС, иако наоружана и у приправности, остала је на стајанци. Политичке

⁵¹ М. Секулић, *Дневник*, 555; *Документи*, књига 17, 33–35.

⁵² ХМДЦДР, к. 9, РСК ГШ СВ, стр.пов. 3–217, 3.5.1995.

⁵³ Маријан Давор, *Домовински рат* (рукопис) и штампано издање (Деспот инфинитус, Загреб 2016), 334.

⁵⁴ *Документи*, књига 17, 52.

⁵⁵ Милисав Секулић, *Книн је био у Београду*. Бад Вилбел: Нидда Верлаг, 2001, 166–170.

и војне одлуке о дејствовању није било. Уочљиво је да су снаге ВРС остале пасивне током напада хрватских снага на Западну Славонију.⁵⁶

Судећи према пресретнутим телефонским разговорима, Слободан Милошевић је, између осталог, највише водио дискусије о гађању Загреба од стране СВК (2. маја), и то са председником Владе РСК Микелићем и хрватским министром Хрвојем Шаринићем, који је у телефонским разговорима претеривао у оптужбама на рачун српске стране и цивилних жртава, помињући и „раскомадану“ децу у погођеној дечјој болници. На Милошевићеве контрааргументе да хрватска страна авијацијом туче колоне цивила у повлачењу, Шаринић је одговарао да му је то „подметнуто“. Такође је разговарао са Јасушијем Акашијем о повлачењу одсечених српских снага и цивила из рејона Пакраца и о активностима снага УН на том подручју. Под утицајем Шаринићевих претеривања, Милошевић је од генерала Перишића тражио информације о томе шта се тачно дешава, а истовремено је критиковао уредника београдског дневника „Новости“, из чијег се писања види да је прихватио да су снаге СВК гађале Загреб. Шестог маја Перишић извештава Милошевића да председник РСК Мартић тражи 2.000 припадника Војске Југославије и МУП-а Србије да се распореде у гарнизоне Крајине ради повратка психолошке стабилности и грађана и власти РСК. Милошевић је то одбио, инсистирајући на томе да Мартић не разуме ситуацију, што потом прихвата и Перишић. „Немој му одговарати ништа. И немој уопште, немој да то третираш до понедељка. У понедељак ћемо, кад дођу да рашчистимо све.“ У разговору са генералом Младићем, он је додатно оптужио крајишнике за потезе око отварања ауто-пута и лошег понашања, а затим два пута поновио: „Бабићев корпус – беже као зечеви.“⁵⁷

Хрватски историчар Давор Маријан сумира ову акцију на следећи начин: „Премда се није одвијала по плану, ‘Бљесак’ је једна од великих операција Хрватске војске. Због непланираних застоја Главни је стожер морао доводити нове, непланиране снаге да би операција завршила у што краћем року. У операцији су хрватске снаге имале 42 погинулих и 162 рањених војника и полицајаца, а губици побуњених Срба процјењују се на око 350–450 мртвих и више од тисућу рањених.“⁵⁸ Према подацима Главног штаба СВК од 7. маја 1995,

⁵⁶ Извештај државне комисије РСК истиче мањи ангажман ВРС: „Успркос наведеног стања било је часних припадника ВРС који су притекли у помоћ у мјери колико су њихове могућности дозвољавале. Пук(овник Гостимир) Поповић – начелник Обавјештајног одјељења В и ПВО ВРС на КМ у С. Градишци појавио се 01. маја у раним јутарњим часовима, сагледао стање и на наш захтјев упутио два борбена хеликоптера на располагање, која осим за извиђање због стања расула у к-ди 18. К нису борбено употребљена. К-да ТГ-6 односно 1. лпбр. Градишка је у току поподневних часова упутила једну чету младе војске преко р. Саве у испомоћ, иста је употребљена у рејону с. Доњи Варош. Након завршетка борби у 3. Славонији почев од 04. маја к-да ТГ-6 и 1. крајишког корпуса заузела је изузетно некоректан став према преосталом борачком саставу и народу који је привремено смјештен у њиховој зони одговорности.“ *Документи*, књига 18, 281–295.

⁵⁷ Зборник *Република Српска Крајина, година послије*, ур. Вељко Ђурић Мишина, (Београд, Добра воља, 2005), 105–129; И поред беса који је Милошевић показао у разговору са Шаринићем 2. маја, хрватски министар закључује: „Знаковито је било да се Милошевић у разговору уопће није бавио самом акцијом као таквом, није просведовао против њена предузимања, него се љутио само због наставка ракетирања након њена завршетка.“ Хрвоје Шаринић, *Сви моји тајни преговори са Слободаном Милошевићем 1993–1995. (1998)*, (Глобус, Интернационал, Загреб 1999), 255–256.

⁵⁸ Д. Маријан, *Домовински рат*, 335.

до тада је било извучено 1.180 бораца, погинуло 176, а рањено 186, од којих је збринуто било 84 бораца.⁵⁹

Хрватска војна акција у Западној Славонији, изведена 1–2. маја 1995. године, означила је почетак свеобухватне војне и политичке акције са циљем да се сломи Република Српска Крајина и да се под хрватску контролу поврате они делови територије на којима је живело српско становништво. Ова кратка војна операција, од тада у Хрватској позната као „Бљесак“, завршила се крахом 18. корпуса СВК, који је био одговоран за овај део територије и који се у највећем делу, заједно са становништвом, повукао преко Саве у Републику Српску.

⁵⁹ М. Бјелановић, *н.г.*, 183–184. и 188. Према подацима од 13. маја, извучено је 46 моторних возила (од укупно 280), пет тенкова, један ТЗИ, један ПТ-76, осам хаубица 105 мм, један Т-12 100 мм, три БОВ, четири топа 40 мм и неколико цистерни и инжењеријских средстава. Ове податке треба упоредити са подацима 18. корпуса од 3. маја (ХМДЦДР, к. 9, РСК ГШ СВ, стр. пов. 18–292, 3.5.1995), где постоје мање разлике у броју извучене технике.

РЕФЕРЕНЦЕ:

Извори:

Хрватски меморијални документациони центар Домовинског рата (ХМДЦДР), Загреб,
Хрватска: -фонд Српске војске крајине.

Литература:

Бабац Стево, пуковник, „Тридесетогодишњица агресије Хрватске на Републику Српску Крајину (1995-2025) -Западна Славонија - Наводи из Ратног дневника Команде 54.пбр.“ (рукопис чланка)

Бјелановић, Мирко, *Сведочанство о траћанском рату у Југославији 1990–1995: изводи из дневничких записи о рату у Хрватској*, II. Београд: Клуб генерала и адмирала Србије, 2025.

Димитријевић Бојан, *Ваздушни рат над Републиком Српском и Републиком српском Крајином*, Београд: Друштво историчара Србије, 2016.

Маријан Давор, *Домовински рат*, Загреб: Деспот инфинитус, 2016.

рат_у_хрватској_из_пера_обавјештајца (www.scribd.com/doc/177963362/ppuk-Mihajlo-Knezevic-Rat-u-Hrvatskoj-iz-pera-obavjestajca).

Република Српска Крајине, година послије, (зборник) ур. Вељко Ђурић-Мишина, Београд: Добра воља, 2005.

Република Хрватска и Домовински рат 1990–1995, Документи, књига 15, *Документи војне провенијенције „Републике српске Крајине“ (сијечањ–штравањ 1995)*, Загреб: ХМДЦДР, вељача 2014.

Документи, књига 17, *Документи војне провенијенције „Републике српске Крајине“ (свибањ–листопада 1995)*, Загреб: ХМДЦДР, српањ 2015.

Република Хрватска и Домовински рат 1990.–1995., Документи, 18, *Документи институција побуњених Срба у Републици Хрватској (свибањ–колотовоз 1995.)*, Загреб-Славонски Брод: ХМДЦДР, студени 2015.

Секулић Милисав, *Све је било како не треба, Дневник са ратишта*, Београд: 1998 (рукопис).

Секулић Милисав, *Книн је био у Београду*, Бад Вилбел: Нидда Верлаг, 2001.

Шаринић, Хрвоје *Сви моји шајни преговори са Слободаном Милошевићем 1993–95 (98)*, Загреб: Глобус, Интернационал, 1999.

Bojan Dimitrijevic,
Institute for Contemporary History, Belgrade
bojands1@gmail.com

THE FALL OF WESTERN SLAVONIA AND DEFEAT OF THE 18TH CORPS OF THE KRAJINA SERB ARMY IN MAY 1995.

Summary

The article analyses the Croatian attack and occupation of the territory of Western Slavonia, which from 1991 to 1995 was part of the Republic of Serbian Krajina. It provides an overview of the events preceding the Croatian military action, its formal cause and onset, and the course of combat operations, started on 1 May and concluded on 4 May 1995, when the resistance of the Krajina forces effectively ceased and they retreated with the Serb population across the Sava River to Republika Srpska. The paper is based on published and unpublished archival documents held at the Croatian Memorial Documentation Centre of the Homeland War in Zagreb, with reference to a fairly limited titles of literature.

Keywords: Republic of Serbian Krajina, Serbian Army of Krajina, Western Slavonia, Croatian Army, United Nations forces, 18th Corps.